

2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058>.

3. Борисенко Н.Ю. Проблемы обеспечения финансовой устойчивости Пенсионного фонда России / Н.Ю. Борисенко. – М.: Финансы и кредит, 2004. – 424 с.

4. Ризики, загрози пріоритети та наслідки реформування пенсійної системи України: аналіт. доп. / О.П. Коваль. – К.: НІСД, 2012. – 44 с.

5. Никифорова О.Н. Пенсионное обеспечение в системе социальной защиты населения: монограф. / О.Н. Никифорова. – М.: ИНФРА-М, 2013. – 124 с.

6. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки (колективна монографія) / [Лібанова Е.М., Макарова О.В., Курило І.О. та ін.]; за ред. Е.М.Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2012. – 320 с.

7. Кір'ян Т. Основні чинники, які гальмують реформи в Україні / Т. Кір'ян, М. Шаповал // Вісник Пенсійного фонду України. – 2015. – № 4. – С. 16–21.

8. Кочеткова Л.Н. Философский дискурс о социальном государстве: монограф. / Л.Н. Кочеткова. – М.: ИНФРА-М, 2012. – 216 с.

9. Бородзинов В.С. Парадигма планетарного мировоззрения XXI века / В.С. Бородзинов, В.П. Делия, Н.Н. Лукьянчиков. – Балашиха, изд-во «Де-По», 2011. – 256 с.

10. Амосов А.И. Последствия сверхускорения эволюции экономики и общества в последние столетия: Закономерности социального и экономического развития / А.И. Амосов. – М.: Издательство ЛКИ, 2009. – 312 с.

11. Устойчивое экономическое развитие в условиях глобализации и экономики знаний: концептуальные основы теории и практики управления / Под ред. В.В. Попкова. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. – 295 с.

Кізіма Тетяна

*Д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ АКТИВІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

В сучасних умовах можливість знецінення грошей спонукає частину власників заощаджень до їх капіталізації. Відтак, заощадження населення набирають форми фінансових активів.

Фінансові активи відображають насамперед грошові відносини домогосподарств з фінансово-кредитною системою, а через неї – з усією національною економікою.

У Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» фінансові активи визначені як «кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів» [1]. Тобто, нормативно-правовий акт лише називає інструменти, які можуть бути віднесені до фінансових активів.

Система Національних Рахунків класифікує фінансові активи у семи основних категоріях: золото і спеціальні права запозичення; готівка і депозити; цінні папери, крім акцій; позики; акції та інший акціонерний капітал; страхові технічні резерви; інші рахунки до одержання або до оплати.

Власне трактування фінансового активу подає український учений В. Шелудько: «Фінансові активи є специфічними неречовими активами, які являють собою законні вимоги власників цих активів на отримання певного, як правило грошового доходу у майбутньому» [2, с. 29].

Російський науковець І. Хомініч вважає, що під фінансовими активами домогосподарств слід розуміти ту частину наявного доходу, яка набуває однієї з форм організованих заощаджень і відповідає наступним умовам:

- ці кошти повинні «працювати» у фінансово-кредитній сфері;
- вони повинні приносити дохід у тому чи іншому вигляді (відсотки, дивіденди) [3, с. 20].

Професор Ю. Кашин до фінансових активів населення відносить суми коштів населення на депозитах, в готівці, у цінних паперах, а також у вигляді внесків у страхові, пенсійні та інші фонди [4, с. 45].

За даними Державної служби статистики України [5], приріст фінансових активів вітчизняних домогосподарств у 2013 р. по відношенню до 2012 р. суттєво зменшився і становив 73,8% до попереднього періоду, а заощадження в іноземній валюті становили лише третину обсягів 2012 р. Схожа тенденція спостерігалася і у 2014 р. (табл. 1), що обумовлено кризовою ситуацією, що має місце в економіці України.

Таблиця 1

**Динаміка приросту фінансових активів домогосподарств
України у 2008–2014 рр. [5]**

Роки	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Заощадження – всього	52011	80377	161867	123123	147280	116266	83320
в тому числі:							
- нагромадження нефінансових активів	29515	10493	19578	-1159	-2954	5378	1733
- приріст фінансових активів	22496	69884	142289	124282	150234	110888	81587
з них:							
- приріст грошових вкладів та заощаджень в цінних паперах	91212	2528	81024	43607	71689	104727	-
- заощадження в іноземній валюті	32561	75834	44406	75922	63625	21509	-

За даними Статистичного щорічника України, питома вага заощаджень у витратах населення у 2014 р. становила 5,8% [5]. Водночас, за даними статистичного збірника «Витрати і ресурси домогосподарств України у 2014 р.», витрати домогосподарств на купівлю акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків становили 3,3% загальної величини сукупних витрат [5]. Тобто, різниця між цифрами є суттєвою. Це вкотре підтверджує необхідність переведення статистичних досліджень доходів і витрат населення на єдину методологічну базу, здатну адекватно відобразити макро- та мікроекономічні процеси в державі.

У вересні 2014 р. був оприлюднений щорічний звіт Global Wealth Report страхової компанії Allianz SE [6], яка вивчає добробут домогосподарств в 53 країнах світу (сукупний ВВП цих країн складає 90% світового ВВП). Загалом рівень чистих фінансових активів у світі (загальні фінансові активи мінус зобов'язання) продемонстрував двозначне зростання на рівні 12,4% у 2013 р. порівняно з 2012 р. У глобальному порівнянні Україна займає 47 місце (табл. 2). За цим показником Україна наздоганяє Туреччину. Останні позиції у рейтингу посіли Індонезія, Казахстан та Індія.

За розрахунками німецьких експертів, на одного українця припадає 1 440 євро чистих фінансових активів (за мінусом боргів), у той час як на середньостатистичного жителя Швейцарії – близько

146 540 євро, США – 119 570 євро, Бельгії – 78 300 євро. На четвертому та п'ятому місцях знаходяться Нідерланди та Японія, де чисті фінансові активи на душу населення становлять 71 430 євро та 71 190 євро відповідно (табл. 2).

Таблиця 2

Топ 10 країн світу за показниками чистих та загальних фінансових активів на душу населення у 2013 р. [6]

Чисті фінансові активи на душу населення			Загальні фінансові активи на душу населення		
Країни	Євро	%	Країни	Євро	%
1. Швейцарія	146 540	6,2	1. Швейцарія	220 030	4,2
2. США	119 570	14,2	2. США	150 780	11,0
3. Бельгія	78 300	4,6	3. Нідерланди	121 620	2,5
4. Нідерланди	71 430	3,8	4. Данія	118 290	2,7
5. Японія	71 190	7,6	5. Швеція	108 780	9,5
6. Швеція	70 080	12,8	6. Австралія	105 280	8,6
7. Тайвань	66 010	10,6	7. Канада	101 470	7,9
8. Канада	65 900	10,4	8. Бельгія	98 150	4,2
9. Сінгапур	64 520	5,4	9. Сінгапур	94 210	5,1
10. Велика Британія	63 490	11,7	10. Велика Британія	93 040	7,7
(...)					
47. Україна	1 440	4,2	48. Україна	1 820	4,1

За результатами звіту, багатим країнам належить 85% фінансових активів домогосподарств, що є власністю лише 18% населення світу.

В «бідних» країнах серед інструментів інвестування переважають консервативні інструменти – банківські депозити (63%), які в «багатих» країнах складають лише 28%. В Україні теж, на жаль, фінансовий сектор значною мірою презентований банківським сектором (майже 96%).

Як наголошується у звіті, зниження приросту загальних фінансових активів домогосподарств України в 2013 р. відбулося за рахунок різкого скорочення портфеля цінних паперів (більш ніж на 10%), при цьому банківським депозитам, страховим та пенсійним активам вдалося показати певне зростання [6].

Проведене дослідження показало, що українські домогосподарства, на жаль, ще не стали потужними генераторами зростання вітчизняного фінансового ринку. Відтак, існує висока ймовірність розчинення національного фінансового ринку в межах міжнародних фінансових центрів, які сьогодні формуються на базі

окремих розвинених країн і куди досить активно останнім часом перетікають капітали українських резидентів.

Наявність означених вище ризиків потребує дослідження причинно-наслідкових зв'язків, що обумовлюють стриману фінансову поведінку вітчизняних домогосподарств на фоні їх готовності до вкладання у коштів різноманітні фінансові активи. На наш погляд, основними проблемами у цій важливій сфері фінансових відносин є:

— недостатній розвиток фінансового ринку в частині роботи з приватним інвестором та обмежена пропозиція фінансових послуг для таких клієнтів;

— відсутність інституту фінансових консультантів і, відповідно, обмежене надання такого виду послуг для приватних інвесторів;

— низький рівень довіри населення як до держави загалом, так і до національної грошової одиниці та інституцій фінансового ринку зокрема;

— недоліки забезпечення учасників ринку необхідною фінансовою інформацією;

— низький рівень фінансової грамотності населення.

Переконані, що вжиті державою відповідні заходи організаційного та освітнього характеру сприятимуть активізації фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств і залученню їх до діяльності на фінансовому ринку України.

Література:

1. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 01.01.2011 № 2756-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

2. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: навч. посіб. / В.М. Шелудько. – К.: Знання-Прес, 2002. – 535 с.

3. Хоминич И.П. Финансовые активы домашних хозяйств в структуре инвестиционных ресурсов / И.П. Хоминич // Банковские услуги. – 2003. – № 9. – С. 19–26.

4. Кашин Ю. Финансовые активы населения (сбережения): подход к оценке уровня жизни / Ю. Кашин // Вопросы статистики. – 1998. – № 5. – С. 43–51.

5. Доходи та витрати населення України у 2008–2014 рр. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

6. Звіт Allianz про рівень світового добробуту: найвище зростання активів з 2003 р. від 24 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF>.